

"Verzelfstandiging IOB serieus bekijken"

Toespraak Agnes van Ardenne bij afsluiting seminar over 25 jaar inspectie en evaluatie

Toespraak van staatssecretaris Agnes van Ardenne (Ontwikkelingssamenwerking) ter afsluiting van een eendaags seminar over 25 jaar inspectie en evaluatie, georganiseerd door de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB), Clingendael, 19 februari 2003.

Dames en heren,

De minister opende deze dag met de waarneming van een Nepalese cultureel-antropoloog over de Nederlandse samenleving. We willen alles controleren en reguleren. Dat zit ons in het bloed. We zouden het graag willen, dat geef ik onze Nepalese waarnemer toe. Maar maken we dat ook waar? Doen we het goed? Dat is nog maar de vraag.

In zijn rapport over Nederland in 2001 constateerde de DAC dat er het nodige schort aan onze monitoring en evaluatie. We springen er niet uit, we scoren niet zo geweldig. Dat had de IOB zelf ook al opgemerkt in een evaluatie van het evalueren in 1993. De IOB staat vooraan om ook nu weer hierover het debat aan te gaan. Deze bijeenkomst getuigt daarvan. Hoe kan het beter?

Ik wil drie punten onderstrepen

+ Pal voor onafhankelijkheid

Het is vandaag uitvoerig besproken op dit seminar. Het belang van onafhankelijke evaluatie staat voor mij buiten kijf. Onafhankelijk in de oordeelsvorming. Onafhankelijk ook in de programmering.

Ik herinner me de geruchtmakende IOV-landenstudies uit 1994. Ze werden al eerder gememoreerd vandaag. Publicatie ervan is toen over de verkiezingen heen getild. Dat verdient geen schoonheidsprijs. Een onafhankelijke inspectie- en evaluatiedienst bepaalt zelf wanneer een rapport rijp is voor verschijning.

Is dergelijke onafhankelijkheid mogelijk zonder zelfstandigheid? Daar is wel wat over te zeggen. Het denken hierover moet na vandaag niet worden stopgezet. In nieuwe structuren of commissies zie ik niet zoveel heil. Ik vind dat we verzelfstandiging van IOB serieus moeten bekijken. Als nadeel wordt genoemd de grotere afstand en kleinere interactie tussen evaluatoren en beleids mensen. Maar dat nadeel kun je juist ook als voordeel zien.

Hoe we het ook organiseren, we moeten de taakverdeling in de gaten houden tussen de IOB en het departement.

Het is de verantwoordelijkheid van het departement om te zorgen voor accurate monitoring, voor deugdelijk databeheer en voor evaluatie van afzonderlijke activiteiten en projecten. Voor onafhankelijke evaluatie is goede monitoring en zelfevaluatie cruciaal, zoals Pieter Stek terecht opmerkte. Dat alles pakken we nu voortvarend aan. Sinds kort is er een DGIS projectgroep Panning, Monitoring en Evaluatie. Het is essentieel voor de verantwoording op korte termijn dat we de interne ontvankelijkheid voor evaluatie versterken. Dat we een stramien hebben om aanbevelingen over te nemen en uit te voeren.

De IOB heeft een andere rol. Enerzijds de beoordeling van effecten op wat langere termijn. Van meerdere activiteiten, bekeken in hun onderling verband. Een aardig voorbeeld is het recente rapport van de Rekenkamer over armoedebeleid in Nederland. Projecten en programma's kunnen elk op zich goed uitgevoerd zijn, maar het totale beleid heeft toch geen aantoonbaar effect op vermindering van armoede in Nederland.

Anderzijds de rol van inspecteur. Een voorbeeld is de inspectie in 2001 van de steun aan de zuivelsector in Tanzania. Dit naar aanleiding van Kamervragen. Geen diepgravende evaluatie naar effecten op lange termijn. Maar een snelle inspectie. We zien in 25 jaar een beweging van inspecteurs die opereren in beslotenheid, naar brede evaluaties in volle openbaarheid, concludeerde Jan Bart Gewald. De volle openbaarheid is een blijvertje, de rol als inspecteurs mag wel weer wat sterker uit de verf komen. Ik ben dan ook van plan IOB te verzoeken vaker inspecties uit te voeren.

+ Dat raakt aan mijn tweede punt: wees relevanter.

De brede landenstudies uit 1994 speelden een prominente rol in het politieke debat. Sindsdien is het stil geworden. De rapporten van IOB worden niet of nauwelijks meer besproken in de Kamer. Deels mag het parlement zich dat aantrekken. Rapporten worden te vaak voor kennisgeving aangenomen. Kamerleden - en net als de minister vanochtend steek ik hier de hand in eigen boezem. Nog dieper, want ik ben nu ook Kamerlid, hij niet - vinden het blijkbaar niet interessant genoeg om ver terug te kijken en lijvige rapporten door te nemen, terwijl er toch een goede samenvatting bij zit. Op die manier wordt de controlerende taak van het parlement een wassen neus. Ook het departement trekt te weinig lering uit de evaluaties.

Maar de IOB moet ook bij zichzelf te rade gaan. De evaluaties gaan vaak wel heel ver terug in de tijd en nemen daardoor ook een lang tijdsbeslag voor ze uitkomen. Tien jaar voor een evaluatie van de schuldverlichting is wel erg lang. Wat ten tijde van de keuze van een onderwerp nog relevant leek, is het een paar jaar later soms niet meer. En vaak bewegen de studies zich - zeker in hun conclusies - op een vrij abstract niveau.

Dan wordt het beleidsmakers en politici te gemakkelijk gemaakt de evaluaties voor kennisgeving aan te nemen. Of alleen dat eruit te halen wat in de eigen kraam te pas komt.

Het mag allemaal wel wat korter, sneller en actueler. Abstraheer niet altijd zover dat er smaak noch kraak overblijft. Natuurlijk moeten conclusies verantwoord zijn op basis van het onderzoeksmateriaal, maar wees niet te benauwd om met heldere conclusies een discussie op scherp te zetten en het debat te voeden.

+ Meer samenwerking met anderen, ook met Zuidelijke partners.

Tot slot, de minister ging al in op de integratie van buitenlands beleid en ontwikkelingssamenwerking. Die vindt zijn weerspiegeling in de omslag van IOV naar IOB. Maar integratie is slechts een van de veranderingen in het ontwikkelingsbeleid. Minstens zo belangrijk zijn twee andere bewegingen. Ten eerste de beweging van bilaterale projecten naar programma's waarin Nederland een van de deelnemers is. Ten tweede een grotere zeggenschap van de ontvangende landen.

Die lijnen moeten we ook terugvinden in de evaluaties. Gelukkig gebeurt dat ook steeds meer. Evaluaties worden bij voorkeur - en steeds vaker - voorbereid en uitgevoerd in samenwerking met andere donoren. En Zuidelijke landen doen steeds vaker mee - al zijn er helaas nog weinig voorbeelden waar de evaluatie onder leiding van de Zuidelijke partner plaats heeft.

Dames en heren,

Alles vastleggen, alles controleren, alles verantwoorden. Hoe graag we het ook willen, dat zal niet lukken. En dat zie ik ook niet als het doel van evalueren. Het doel van een evaluatie is om lessen te kunnen trekken. IOB onderzoekt het verleden, niet de toekomst. Dat is waar. De rol van IOB is echter niet die van een boekhouder, maar eerder die van een richtingwijzer. Het gaat om de lessen uit de positieve bevindingen. En lessen vooral ook uit onze fouten. Belanghebbenden zullen fouten het liefst met de mantel der liefde willen bedekken. Ik wens daarom IOB nog een lange, onafhankelijke toekomst toe.